

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

THE PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF E-COURT TO THE CIVIL PROCEDURE IN UKRAINE

Погребняк О.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті обґрунтовано, що електронне судочинство значною мірою підвищить оперативність судового розгляду справ та зменшить судові витрати сторін. Проведено порівняння зарубіжного досвіду, досліджено законодавчі положення Цивільного процесуального кодексу України щодо запровадження окремих елементів електронного суду. Окреслено наявні проблеми електронної подачі документів до суду. Акцентовано увагу на необхідності збереження паперової форми діловодства. Визначено умови, за яких є можливим успішне функціонування електронного суду в цивільному судочинстві України.

Ключові слова: електронне судочинство, документообіг, правосуддя, оперативність судового розгляду, судовий процес.

В статье обосновано, что электронное судопроизводство в значительной степени повысит оперативность судебного рассмотрения дел и уменьшит судебные издержки сторон. Проведено сравнение зарубежного опыта в данной сфере. Исследованы законодательные положения Гражданского процессуального кодекса Украины относительно введения отдельных элементов электронного суда. Определены имеющиеся проблемы электронной подачи документов в суд. Акцентировано внимание на необходимости сохранения бумажной формы делопроизводства. Определены условия, при которых возможно успешное функционирование электронного суда в гражданском судопроизводстве Украины.

Ключевые слова: электронное судопроизводство, документооборот, правосудие, оперативность судебного разбирательства, судебный процесс.

It is proved that e-justice will improve the length of court trial and lessen the court expenses. The foreign legislation in the sphere of e-justice has been compared. The Civil Procedure Code has been researched in order to add some elements of e-justice. Some problems concerning e-filing have been defined. It is important to provide also paper bringing lawsuit. The circumstances for the successful implementation of the e-Court in civil procedure of Ukraine have been defined.

Key words: electronic legal proceedings, e-filing, electronic notification, document circulation, justice, the efficiency of the trial, litigation.

Постановка проблеми. В епоху стрімкого розвитку інформаційних технологій питання електронного суду є необхідністю, викликаною потребами сучасного суспільства. Інформаційні технології значною мірою допомагають суду у здійсненні правосуддя. Поліція, прокуратура, державна виконавча служба та інші державні органи мають змогу знаходити актуальні судові рішення щодо громадян та підприємців, на майно яких накладено заборону відчуження, арешт тощо. Тексти судових рішень Європейського суду з прав людини використовуються на національному та міжнародних рівнях, зокрема за допомогою інформаційних технологій.

Введення електронного суду дає змогу відійти від паперового діловодства, забезпечує можливість швидкого отримання користувачем необхідної інформації та обміну електронними документами між суддями, апаратом суду, між судом і сторонами спору. Учасникам судового процесу буде надана можливість швидко та зручно отримати інформацію про рух справи, час і місце її розгляду. Практиками та науковцями обговорюється також ідея дистанційної участі сторін у судовому процесі за допомогою аудіо- та відеокommунікації [1].

За допомогою електронного судочинства планується скоротити судові витрати та час, пов'язаний з видачою і надсиланням копій документів сторонам у справі, подачею документів до суду, явкою до суду. Електронна система документообігу дасть змогу суддям знаходити судову практику у різних категоріях справ, рішеннях Європейського суду з прав людини, що позитивно вплине на якість здійснення правосуддя.

Стан опрацювання. Проблематикою запровадження електронного суду займалися як вітчизняні, так і здебільшого західноєвропейські дослідники. Слід виділити роботу О.В. Бринцева [2], який досліджував законодавче підґрунтя запровадження електронного судочинства в

Україні, а також інші роботи не менш авторитетних правників, таких як: Д. Релінг, Д. Кук, Д. Селіцький, які розглядали переваги та недоліки електронного судочинства. Водночас проблема доступності електронного судочинства для громадян не є проаналізованою. Поза увагою дослідників залишились питання захисту інформації у справах із закритим судовим розглядом. Не визначеним залишається момент закінчення процесуальних строків у разі електронної подачі документів до суду. Це свідчить про неповноту дослідження проблеми запровадження електронного суду в Україні.

Таким чином, **метою цієї статті** є визначення процесуальних особливостей функціонування електронного суду у цивільному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. В Україні перші намагання для запровадження новітніх технологій у правосуддя почалися з 2002 року, коли Верховна Рада України схвалила Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, де передбачалось заснування національної інформаційної мережі судових рішень з метою забезпечення доступу до прикладів судової практики та можливості їх публічного обговорення. У 2005 році було прийнято Закон України «Про доступ до судових рішень», згідно з яким суди мали заносити до реєстру прийняті ними рішення. У 2011 році на виконання вимог Закону України «Про суудоустрій і статус суддів» була створена Система електронного документообігу, завдяки якій проводиться автоматизований розподіл справ серед суддів, ведеться судове діловодство. Державна судова адміністрація, будучи переконана в перевазі використання інформаційних технологій у судах, розробила проект «Електронний суд», завдяки якому учасники судового процесу отримали можливість отримувати повістку у вигляді смс-повідомлення про день, місце та час розгляду господарської, цивільної

та кримінальної справи, отримувати остаточне судові рішення Верховного Суду України на власну електронну пошту. Для зручності роботи у Верховному Суді України судді можуть витребувати матеріали справи з відповідного суду шляхом надсилання ухвали Верховного Суду України електронною поштою. Особи, які звертаються до суду, можуть отримати консультацію по скайпу у відділі прийому громадян Верховного Суду України. Державна судова адміністрація запровадила проект «Електронного суду» в багатьох судах різних юрисдикцій по всій Україні. Завдяки чому з'явилась можливість обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, учасники судового процесу сплачували судовий збір в об'єктованих в судах терміналах та ін. [3].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [4] від 03.10.2017 року запроваджується Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Відповідно до ст.15-1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5] передбачається, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система забезпечуватиме ведення електронного діловодства та зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних. Суди отримають можливість обмінюватись документами в електронній формі. Наступним кроком є забезпечення віддаленого доступу користувачів до бази, зокрема подача процесуальних документів електронним шляхом. У такому разі документи мають бути скріплені електронним цифровим підписом учасника справи або його представника. Однак слід мати на увазі, що в разі подачі позову, апеляційної або касаційної скарги до суду в електронній формі виникає обов'язок подачі й отримання всіх інших процесуальних документів, письмових доказів в електронному вигляді, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі.

Крім того, передбачається проведення судового засідання в режимі відеозв'язку з прямою трансляцією в мережі Інтернет. Такі кроки є частиною планів з модернізації судової системи України та приведення до європейських стандартів. На думку експертів, такі зміни сприятимуть доступності правосуддя, своєчасності вирішення судових спорів, рівності прав учасників судового процесу [6].

Поступово змінюється й порядок виклику до суду. Відповідно до ст.128 ЦПК України судова повістка, а у випадках, встановлених ЦПК України, разом з копіями відповідних документів надсилається на офіційну електронну адресу відповідного учасника справи, у випадку наявності у нього офіційної електронної адреси або разом із розпискою рекомендованим листом з повідомленням про вручення у разі, якщо така адреса відсутня, або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншим учасником справи.

За наявності відповідної письмової заяви учасника справи, який не має офіційної електронної адреси та технічної можливості, повідомлення про призначення справи до розгляду та про дату, час і місце проведення судового засідання чи проведення відповідної процесуальної дії може здійснюватися судом із використанням засобів мобільного зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в Єдиному державному реєстрі судових рішень [6].

Робота з електронним судом лише впроваджується в Україні, тому корисним є вивчення досвіду іноземних держав з цього питання.

Однією з перших країн, які впровадили таку систему, стали США. PACER – це електронна служба доступу до судових документів Сполучених Штатів Америки. Ця

система дає змогу користувачам отримувати інформацію по справах з окружних судів Сполучених Штатів, апеляційних судів Сполучених Штатів та судів у справах про банкрутство Сполучених Штатів. Особливістю є те, що в кожному суді є власна база даних, де зберігаються документи в електронному вигляді. Головний сервісний центр PACER отримує інформацію від окружних судів щодня в електронному вигляді.

PACER не отримує асигнувань від федерального уряду для надання електронного доступу. Замість цього Конгрес доручив судовій системі фінансувати PACER за рахунок зборів з користувачів. У результаті цього із зареєстрованих агентств і фізичних осіб стягується плата в розмірі 0,1 долара США за сторінку для пошуку PACER. Крім того, аудіофайли можна завантажити за 2,4 долара за кожен файл [7].

З 01.07.2013 року розпочав роботу портал електронних служб у Литві, в якому громадяни та юридичні особи можуть подавати та отримувати документи у справі, прослуховувати записи судових засідань, сплачувати збори та штрафи онлайн.

Однак, як пояснив голова Верховного суду Литви Рімвідас Норкус, електронний документообіг спростив доступ до суду, але не знизив навантаження на суди. Справді, звернень, заяв, скарг стало більше, багатьох з них не було б, якби для подачі потрібно готувати паперові документи і направляти їх за допомогою звичайної пошти. Однак переваги електронного правосуддя, які виявляються в економії ресурсів, зручності звернення до суду у будь-який час значно переважають [8]. Документообіг ведеться як у паперовій, так і електронній формі. Учасники судового процесу можуть звертатись до суду у зручній для них формі, за винятком адвокатів та представників юридичних осіб, які мають обов'язок подавати до суду документи виключно у електронному вигляді. Водночас учасники судового процесу можуть зекономити на сплаті судових витрат та гербового внеску до 25%, якщо оберуть електронний спосіб слухання справи [9].

У Італії впровадження системи електронного документообігу та передачі процесуальних документів (TOL) почалось у 2005 році. Згодом система була апробована в семи судах з метою виявлення і вирішення організаційних та технічних проблем. Ця система була розроблена для виконання таких функцій: електронна подача цивільних процесуальних документів, обмін інформацією щодо справ, які розглядаються у порядку цивільного судочинства; робота працівників суду з матеріалами справи на сайті, електронні повідомлення і зв'язок з судом, а також сплата судового збору. Однак функції TOL супроводжувалися складною будовою. Зовнішні користувачі (наприклад, юристи або експерти) були підключені до системи через панель управління (або веб-сервіс), пов'язаною з точкою доступу. Лише точки доступу забезпечували доступ до внутрішніх компонентів і підключення до центрального шлюзу [10, с. 358].

Зусилля, зроблені для розроблення системи, не привели до очікуваних результатів з точки зору поширення системи. Випуск цієї першої версії системи завершився з кількох причин. По-перше, розробники приділяли мало уваги оновленню програмного забезпечення системи. По-друге, введення системи супроводжувалось надмірними початковими витратами для зовнішніх користувачів. Точки доступу, апаратні і програмні компоненти мали бути придбані асоціаціями адвокатів. Юристам також доводилося купувати програмне забезпечення, яке давало змогу підключатися до системи (зовнішній інтерфейс) і пристрій для цифрового підписання документів (яке складається зі смарт-карти і пристрою читання карт USB). Ці початкові витрати неоднозначно вплинули на популярність використання цієї системи серед зовнішніх користувачів [10, с. 358].

Крім того, юридична дійсність документів, обмінюваних через систему, часто піддавалася сумніву. Постанова Міністерства юстиції Італії, в якій передбачається юридична обґрунтованість процедури TOL і документів, якими обмінюються через систему, була видана тільки наприкінці 2005 року, майже через рік після розроблення проекту. Незважаючи на невдачу першої версії TOL, у 2006 році за ініціативою Міланського суду і Міланської колегії адвокатів (МВА) з'явився новий проект електронної системи документообігу в суді. Нова система ввела цифрові платіжні доручення. Процедура платіжного доручення дає змогу кредиторі звернутись до суду для того, щоб суддя видав наказ про виплату боргу на підставі наданих суду письмових доказів заборгованості [10, с. 359].

У новій TOL адвокати у разі подачі заяви використовують панель інструментів для підготовки необхідних документів, щоб прикріплювати цифрові копії паперових документів (відсканованих), включаючи підтвердження оплати платежу шляхом сканування банківського переказу та застосування цифрового підпису через смарт-карту. Документи передаються через пункт доступу до секретаря суду, який перевіряє пакет і відправляє дані судді. Судді використовують свої інформаційні панелі для вивчення справи, написання і підпису рішення, передачі їх у респектабельний офіс [10, с. 359].

Італійський досвід роботи з системою електронного суду актуалізує питання про побудову структури системи, яка має бути зручною та зрозумілою для користувачів. Також електронна система подачі документів через точки доступу ставить під сумнів можливість кожної особи звернутись до суду. Лише адвокати, які обладнали відповідно до вимог своєї офіси, можуть подавати документи до суду.

Водночас слід розглянути ймовірні труднощі, які можуть виникнути у разі запровадження електронного суду в Україні. Так, найчастіша проблема – це порушення процесуальних строків на подачу документів, що може статися через недбалість юристів та адвокатів або через відсутність досвіду у звичайних громадян. Для тих, хто подає документи вперше, необхідно провести низку попередніх дій. По-перше, налаштувати обліковий запис, отримати відповідний пароль. По-друге, необхідно перевести процесуальні документи у затверджений судом формат. По-третє, прикріпити необхідні документи та відправити на відповідний сервер. Все це займає певний час і подекуди є складним для пересічних осіб.

Крім того, важливо визначити на законодавчому рівні момент закінчення процесуальних строків у разі подачі документів електронним шляхом. Відповідно до ч. 5 ст. 124 ЦПК України визначено лише строк для вчинення

процесуальної дії в суді, який співпадає з робочим часом суду. Водночас з огляду на технічну складність роботи з електронними файлами, вбачається необхідним подовження строків роботи сайту до 24 години відповідної календарної дати.

Іншим важливим викликом для судової системи є забезпечення захисту інформації, яка буде потрапляти в базу. Вважаємо, на законодавчому рівні має бути визначено порядок подачі документів електронним шляхом у справах, що мають розглядатись у закритому судовому засіданні, а саме справи, які містять таємну чи іншу інформацію, що охороняється законом, справи з метою забезпечення таємниці усновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність, а також в інших випадках, установлених законом. У західних країнах суди покладають обов'язок дотримання законодавства про захист інформації на адвокатів та юристів. Верховний Суд штату Іллінойс США визначив, що сторона судового розгляду у заповненні відповідної електронної форми має зробити позначення про наявність інформації, яка має бути захищена. Також необхідно подати заяву про надання дозволу на розміщення документа, який підлягає захисту. Такий документ необхідно подавати разом із заявою, але окремо від інших документів, які не потребують захисту. Ця подвійна процедура подачі документів дає змогу суду зберігати захищені документи окремо від тих, які підлягають оприлюдненню [11].

З огляду на вищевказане, слід також залишити альтернативу подачі до суду документів у паперовій формі у справах, що мають розглядатись у закритому судовому засіданні.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що всі переваги електронного суду можливі за декількох умов. По-перше, впровадження електронного суду в Україні має зайняти певний час, щоб на законодавчому рівні була розроблена чітка та зрозуміла процедура звернення до суду та процедура судового розгляду електронним шляхом. По-друге, технології, які використовуються, мають бути розроблені на високому професійному рівні задля забезпечення ефективності роботи системи і найголовніше – захисту інформації. Це потребує певного часу, а також фінансування. По-третє, кінцеві користувачі – судді, адвокати, сторони процесу, державні органи, мають знати як працює ця система і як нею користуватись. Для успішного функціонування електронного суду необхідно, щоб судді отримали необхідні технічні навички і самостійно навчилися працювати з цією системою, не делегуючи ці повноваження помічникам суддів та секретарям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Видит око, да зуб неймет URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/93023-vidit-ok-da-zyb-nejmet>.
2. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. 72 с.
3. До уваги учасників судового процесу (провадження). URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/01420996E5755F0CC2257C4E004AE219?OpenDocument&year=2013&month=12&](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/01420996E5755F0CC2257C4E004AE219?OpenDocument&year=2013&month=12&).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р., № № 2147-VIII. / Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р., № 1402-VIII. / Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
6. Зарубежная практика работы электронного суда. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/93470-zarybezhnaya-praktika-raboti-elektronogo-syda>
7. PACER User Manual for CM/ECF Courts. June 2017. 31 p. URL: <https://www.pacer.gov/documents/pacermanual.pdf>.
8. Гончар І., Насадюк А. Виникнуть в суд. Юридична практика. 2016. № 12 (952).
9. Новинка в Литве: суды предоставляют свои услуги по Интернету. URL: <https://ru.delfi.lt/news/live/novinka-v-litve-sudy-predostavlyayut-svoi-uslugi-po-internetu.d?id=61768531https://ru.delfi.lt/news/live/novinka-v-litve-sudy-predostavlyayut-svoi-uslugi-po-internetu.d?id=61768531>.
10. Giampiero Lupo, Jane Bailey. Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples. Laws. 2014, 3(2), 353–387 p.
11. Lindsey Dean. E-Filing confidential documents in Illinois: what to know. URL: <https://www.onelegal.com/blog/efiling-confidential-documents-in-illinois-what-to-know> (дата звернення: 10.01.2018).